

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Departament Promocji i Jakości Żywności

Sprawozdanie
z wykonania „Ramowego Planu Działań dla Żywności
i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2014 – 2020”
za 2018 rok

Warszawa, 2019 r.

Wstęp

Biorąc pod uwagę bardzo duże znaczenie przypisywane do rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce w dniu 1 sierpnia 2014 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi przyjął *„Ramowy Plan Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2014-2020”*. Dokument ten został opracowany w oparciu o szeroko przeprowadzone konsultacje ze wszystkimi zainteresowanymi podmiotami, organizacjami, stowarzyszeniami i zrzeszeniami rolników, producentów i przetwórców, ośrodkami naukowo badawczymi oraz jednostkami podległymi lub nadzorowanymi przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, a także z innymi podmiotami współpracującymi z resortem rolnictwa w zakresie rolnictwa ekologicznego.

Celem głównym planu jest rozwój rolnictwa ekologicznego oraz rynku żywności ekologicznej. Przedstawia on działania, jakie powinny być podejmowane i realizowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) oraz jednostki podległe lub nadzorowane w celu osiągnięcia tego celu. Dla oceny skuteczności tych działań został przyjęty miernik wyrażany liczbą przetwórci ekologicznych.

W ramach *„Ramowego Planu Działań ...”* opisano także mocne i słabe strony systemu rolnictwa ekologicznego w Polsce oraz zidentyfikowano szanse i zagrożenia dla jego rozwoju. Na podstawie tej analizy zostały wytyczone cele szczegółowe i działania zmierzające do ich realizacji.

Zgodnie z *„Ramowym Planem Działań ...”* dążenie do osiągnięcia celu głównego jest realizowane poprzez działania przypisane do siedmiu następujących celów szczegółowych:

- I. Zwiększenie konkurencyjności rolnictwa ekologicznego oraz wzrost podaży żywności ekologicznej na rynku;
- II. Rozwój przetwórstwa produktów ekologicznych;
- III. Dywersyfikacja oraz wzmocnienie kanałów dystrybucji produktów ekologicznych;
- IV. Wzrost wiedzy konsumentów na temat rolnictwa ekologicznego i żywności ekologicznej;
- V. Podniesienie poziomu współpracy pomiędzy podmiotami działającymi w sektorze rolnictwa ekologicznego;
- VI. Włączenie organów administracji rządowej i samorządowej w rozwój sektora rolnictwa ekologicznego;
- VII. Utrzymanie wysokiego poziomu systemu kontroli i certyfikacji produktów ekologicznych.

Ponadto, *„Ramowy Plan Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego na lata 2014-2020”* został włączony jako jeden z projektów strategicznych do Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r.

Dotychczasowe doświadczenia uzyskane w trakcie realizacji *„Ramowego Planu Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2014 – 2020”* oraz postulaty zgłaszane przez organizacje reprezentujące podmioty działające w sektorze rolnictwa ekologicznego, wskazały na konieczność dokonywania aktualizacji informacji wskazywanych w ww. Planie. W wyniku współpracy Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z Radą do spraw Rolnictwa Ekologicznego dnia 5 czerwca 2018 r. przyjęty został uaktualniony *„Ramowy Plan Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2014-2020”*.

W wyniku tych prac m.in. rozszerzone zostały informacje dotyczące kierunków wsparcia rolnictwa ekologicznego oraz prowadzonych badań naukowych. Uzupełniono również zapisy odnoszące się do ekologicznej produkcji roślinnego materiału rozmnożeniowego, odstępstw od zasad produkcji ekologicznej, a także przetwórstwa.

Poniżej przedstawione zostały działania przeprowadzone w 2018 roku w zakresie realizacji celu głównego oraz celów szczegółowych określonych w „*Ramowym Planie Działań ...*”. Sprawozdanie obejmuje działania prowadzone bezpośrednio przez MRiRW oraz jednostki podległe, nadzorowane lub instytucje, z którymi prowadzono współpracę w tym zakresie.

OPIS REALIZACJI CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH

Cel I. Zwiększenie konkurencyjności rolnictwa ekologicznego oraz wzrost podaży żywności ekologicznej na rynku.

a) Kontynuacja wsparcia produkcji ekologicznej w ramach PROW 2014-2020 umożliwiająca obniżenie kosztów produkcji.

Wsparcie¹ produkcji ekologicznej w ramach PROW 2014-2020 udzielane jest w okresie 5 lat corocznie na rzecz rolników zobowiązujących się do prowadzenia produkcji ekologicznej lub przestawiania swojej produkcji rolnej na metody ekologiczne. Z budżetu działania Rolnictwo ekologiczne (**700 mln euro**) w 2018 r. realizowane były wypłaty zarówno rolnikom realizującym to działanie, jak i rolnikom kontynuującym zobowiązania w ramach Pakietu 2. Rolnictwo ekologiczne działania Program rolnośrodowiskowy PROW 2007-2013.

W roku 2018 do działania Rolnictwo ekologiczne PROW 2014-2020 przystąpiło **3 729** rolników, a **10 669** rolników kontynuowało wcześniej podjęte zobowiązanie ekologiczne. Zobowiązania rolnośrodowiskowe w zakresie Pakietu 2. Rolnictwo ekologiczne działania Program rolnośrodowiskowy PROW 2007-2013 kontynuowało **2715** rolników.

W zakresie realizacji wsparcia dla prowadzenia produkcji rolniczej metodami ekologicznymi w roku kalendarzowym 2018 Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa zrealizowała płatności na łączną kwotę **290 957 878,50 zł.**, w tym:

- *działanie 11 – Rolnictwo ekologiczne* na kwotę: **203 190 250,77 zł** dla **10 660** rolników,
- *działanie 214 – Program rolnośrodowiskowy z Pakietem 2. Rolnictwo ekologiczne* na kwotę **87 764 627,73 zł** dla **7 226** rolników.

Centrum Doradztwa Rolniczego realizowało zadanie poprzez organizację szkoleń dla doradców w zakresie zmian w działaniu *Rolnictwo ekologiczne* PROW 2014-2020 oraz prawidłowej realizacji działania *Rolnictwo ekologiczne*, w których wzięło udział ponad 300 osób. Szkolenia, zorganizowane w ramach tego działania, dotyczyły trzech tematów:

- Płatności bezpośrednie, rolnośrodowiskowe, ekologiczne – konsekwencje niewłaściwego deklarovania gruntów, interpretacja dokumentacji.
- Szkolenie w zakresie doradzania prowadzonego przez doradców rolnośrodowiskowych.

¹ Zasady udzielania wsparcia ekologicznego reguluje rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 marca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „*Rolnictwo ekologiczne*” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U. poz. 370 z późn. zm.).

- Zmiany w „Działaniu rolno-środowiskowo-klimatycznym” i działaniu *Rolnictwo ekologiczne*.

Ponadto w ramach tego zadania CDR O/Radom opracował i aktualizuje aplikację do sporządzania planów działalności ekologicznej, opracowanie której jest wymagane dla działania *Rolnictwo ekologiczne*.

b) Prowadzenie badań mających na celu doskonalenie technologii produkcji.

W 2018 roku badania w rolnictwie ekologicznym realizowano zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2015 roku w sprawie stawek dotacji przedmiotowych dla różnych podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa (Dz. U. poz. 1170, z 2016 r. poz. 1614 oraz z 2017 r. poz. 1470). Dotację otrzymało **31 projektów badawczych** na kwotę w wysokości ok. **5,9 mln zł.** (ostatecznie na realizację zadania wydatkowano **5.807.814,03 zł**). Wnioski dotyczyły tematów i obszarów badawczych określonych w Ogłoszeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 28 września 2017 r. w sprawie listy obszarów badawczych i listy badań na rzecz rolnictwa ekologicznego na 2018 r.. Badania w rolnictwie ekologicznym w roku 2018 zostały zrealizowane ze środków finansowych, których dysponentem jest MRiRW. Wykaz tematów badawczych zawiera **załącznik nr 1** do sprawozdania.

Centrum Doradztwa Rolniczego współrealizowało ten cel w ramach współpracy z instytutami, którym przyznano dotacje. Cel ten był realizowany w funkcjonujących ośrodkach szkoleniowych. M. in. od 12 czerwca 2018 roku funkcjonuje Krajowy Ośrodek Praktycznego Szkolenia oraz Transferu Wiedzy Rolniczej na bazie Rolniczego Zakładu Doświadczalnego w Grabowie. Celem Ośrodka jest propagowanie różnych systemów produkcji rolniczej, w tym metodami ekologicznymi, jako formy gospodarowania sprzyjającej ochronie środowiska i klimatu oraz zrównoważonego gospodarowania. W CDR O/Radom prowadzono ścisłą współpracę z instytutami badawczymi pod kątem prowadzenia doświadczeń:

- z zakresu Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego dla odmian roślin wpisanych do Rejestru i ich udokumentowania oraz przydatności w uprawie ekologicznej (żyto – 24 odmiany, pszenżyto ozime – 21 odmian, jęczmień jary – 32 odmiany, owies – 10 odmian);
- „Promowanie dawnych i miejscowych odmian roślin rolniczych w celu poszerzenia różnorodności w systemach rolniczych”, którego celem było sprawdzenie przydatności gatunków do lokalnych warunków klimatyczno-glebowych oraz produkcja nasion dla Banku Genów roślin rolniczych (16 starych odmian zbóż jarych i ozimych);
- pracy badawczej: *prowadzenie doświadczeń polowych w ramach tematu „ Analiza interakcji genotypowo-środowiskowej w odniesieniu do wybranych cech użytkowych ziemniaka jadalnego w różnych systemach uprawy”*. Badaniom poddano 40 rodów ziemniaka w uprawie ekologicznej.

Jesienią 2018 r. na ekologicznym polu doświadczalnym w Grabowie n/Wisłą założono kolejne porejestrowe doświadczenia odmianowe z 24 odmianami żyta ozimego i 20 odmianami pszenżyta ozimego w celu sprawdzenia ich przydatności do uprawy w systemie rolnictwa ekologicznego. Na polu CDR O/Radom także założono doświadczenia ze zbożami ozimymi oraz orkiszem. Gospodarstwo w roku 2018 odwiedziło 150 osób.

Niezależnie od badań finansowanych zgodnie z ww. przepisami wybrane jednostki podległe Ministerstwu Rolnictwa i Rozwoju Wsi realizowały omawiany cel także poprzez prowadzenie innych badań o tematyce związanej z rolnictwem ekologicznym:

- Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy (IOR-PIB) w 2018 roku realizował następujące tematy: „*Opracowywanie strategii stosowania mikroorganizmów i produktów pochodzenia naturalnego w rolnictwie ekologicznym*” dotyczący ochrony upraw ekologicznych i ulepszania technologii ich prowadzenia, „*Różnorodność upraw i chwastów*” o akronimie „PRODIVA”, którego celem jest poprawa regulacji zachwaszczenia w rolnictwie ekologicznym, finansowany przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w ramach konkursu „Core Organic Plus” oraz projekt „*Opracowanie innowacyjnych środków wspomagających uprawę ochronę roślin przy jednoczesnej poprawie ich zdrowotności i jakości gleb poprzez wykonanie badań przemysłowych i eksperymentalnych prac rozwojowych*”; którego celem jest opracowanie nowych produktów-środków produkcji rolniczej możliwych do wykorzystania w rolnictwie ekologicznym.
- Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy (IUNG-PIB) prowadził międzynarodowy projekt „*Poprawa wydajności rolnictwa ekologicznego w Europie poprzez zwiększenie dostępności ekologicznego materiału siewnego oraz efektywności w hodowli roślin*” finansowany z Programu UE Horyzont 2020. Celem projektu jest poprawa przejrzystości i konkurencyjności sektora produkcji ekologicznego materiału siewnego i ekologicznej hodowli roślin oraz promowanie szerszego wykorzystania ekologicznego materiału siewnego.
- IUNG-PIB prowadził również projekt „*Nowe rozwiązania biotechnologiczne w diagnostyce, zwalczaniu i monitoringu kluczowych patogenów grzybowych w ekologicznej uprawie owoców miękkich (EcoFruits)*”. Jego celem jest opracowanie nowych rozwiązań biotechnologicznych w diagnostyce, zwalczaniu i monitoringu kluczowych patogenów grzybowych w ekologicznej uprawie owoców.
- Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach (IO) realizuje program wieloletni pod nazwą „*Działania na rzecz poprawy konkurencyjności i innowacyjności sektora ogrodniczego z uwzględnieniem jakości i bezpieczeństwa żywności oraz ochrony środowiska naturalnego*”, w ramach którego wykonywane są badania na rzecz ekologii.
- W 2018 roku w ramach zadania 3.4. „*Doskonalenie ekologicznej produkcji ogrodniczej*” prowadzono badania dotyczące przydatności do produkcji ekologicznej odmian jabłoni gruszy, śliwy, brzoskwini, czereśni, oraz wiśni oraz podkładek dla jabłoni, gruszy, śliwy i wiśni;
- Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa uczestniczy w realizacji projektu LIFT Low-Input Farming and Territories Integrating knowledge for improving ecosystem-based farming – LIFT „*Integracja wiedzy dla rozwoju niskonakładowego rolnictwa opartego na zasobach ekosystemowych: gospodarstwa i terytorii*”, który jest międzynarodowym projektem badawczym finansowanym w ramach Programu Ramowego Unii Europejskiej Horyzont 2020; w ramach działalności statutowej kontynuowano kilkuletnie badania uprawowe dotyczące oddziaływania czynników agrotechnicznych i środowiskowych na wybrane aspekty wzrostu i rozwoju kolendry siewnej (*Coriandrum sativum* L.) i tarczycy bajkalskiej (*Scutellaria baicalensis* Georgi) polegające głównie na ocenie wpływu tych czynników na plonowanie i wartość biologiczną zbieranych surowców.

c) Przenoszenie dobrych praktyk i działania doradcze.

Cel był realizowany m. in. poprzez zorganizowane przez MRiRW w dniu 8.03.2018 r. spotkanie informacyjne w zakresie zmian dotyczących m.in. działania Rolnictwo ekologiczne, w którym wzięło udział **100** osób, w tym m.in. doradcy współpracujący z gospodarstwami realizującymi to działanie.

W 2018 r. na stronie internetowej MRiRW zostało również zamieszczone opracowanie pt. „*Przewodnik po działaniu Rolnictwo ekologiczne PROW 2014-2020*”.

MRiRW co roku wydaje publikacje z zakresu badań naukowych w rolnictwie ekologicznym. Kolejna edycja publikacji zawierającej „*Streszczenia wyników badań w zakresie rolnictwa ekologicznego*” za rok 2018 zostanie wydana w IV kwartale 2019 roku i będzie miała formę pliku PDF zapisanego na nośniku pamięci USB. Ponadto wyniki badań są również dostępne w wersji elektronicznej na stronach internetowych MRiRW. Publikacja przekazywana jest do zbiorów Centralnej Biblioteki Rolniczej w Warszawie.

Wyniki prowadzonych badań w zakresie rolnictwa ekologicznego są szeroko rozpowszechniane przy wykorzystywaniu także innych kanałów dystrybucji (szkoleń, seminariów oraz konferencji). Znajdują się one również na stronach internetowych organizacji badawczych, którym została udzielona dotacja, pozostając dostępne na tych stronach przez 5 lat.

Z uwagi na rosnące zainteresowanie rolnictwem ekologicznym i tą metodą produkcji, w 2018 roku MRiRW zrealizowało cykl szkoleń prezentujących wyniki z przeprowadzonych dotychczas badań w rolnictwie ekologicznym. Szkolenia te zostały zorganizowane w sześciu jednodniowych panelach, w których udział wzięli doradcy, naukowcy oraz producenci ekologiczni. :

Dodatkowo wszystkie badania oraz otrzymane wyniki zaprezentowano na corocznej konferencji w Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie oddział w Radomiu.

- wyniki badań realizowanych w 2015 r. - konferencja w dniach 8-9 marca 2016 r.;
- wyniki badań realizowanych w 2016 r.- konferencja w dniach 7-8 marca 2017 r.
- wyniki badań realizowanych w 2017 r. - konferencja w dniach 29 luty-01 marca 2018 r.
- wyniki badań realizowanych w 2018 r. - konferencja

Z inicjatywy Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w 2018 roku odbyły się **3** spotkania dla doradców rolniczych w trzech nadzorowanych instytutach badawczych (Instytut Ogrodnictwa, Instytut Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich, Instytut Technologiczno-Przyrodniczy) połączone z wizytacjami we wzorcowych gospodarstwach rolnych. Spotkania te były finansowane ze środków Pomocy Technicznej PROW 2014-2020 (KSOW) i na każdym z nich (w zależności do specyfiki danej jednostki naukowej) były poruszane zagadnienia związane z rolnictwem ekologicznym. Łącznie w tych trzech spotkaniach wzięło udział ponad **120** doradców zatrudnionych w jednostkach doradztwa rolniczego.

W ramach działania „*Transfer wiedzy i działalność informacyjna*” PROW 2014–2020 opracowane zostały założenia do uruchomienia dla doradców rolniczych studiów podyplomowych pt. „*Rolnictwo ekologiczne*” oraz szkolenia dla ok. **4 800** rolników pt. „*Szkolenia w zakresie rolnictwa ekologicznego*”.

W ramach ww. celu Centrum Doradztwa Rolniczego (CDR) zrealizowało zadania służące wsparciu najlepszych i najbardziej efektywnych rozwiązań dotyczących produkcji ekologicznej oraz promowaniu wymiany informacji między producentami ekologicznymi, m.in.: zadania związane z doskonaleniem kadr doradczych, przygotowaniem branżowych materiałów informacyjnych oraz organizacją szkoleń i wykorzystaniem sieci gospodarstw demonstracyjnych do upowszechniania dobrych praktyk w rolnictwie ekologicznym. Powyższe działania zostały zrealizowane poprzez różne formy edukacyjne tj. szkolenia, konferencje, wykłady, wizyty, działalność wydawniczą, które stanowią **załącznik nr 2**.

Podobnie jak w latach ubiegłych, CDR wspólnie z Wojewódzkimi Ośrodkami Doradztwa Rolniczego i MRiRW zorganizowało XI Konkurs na Najlepsze Gospodarstwo Ekologiczne. Konkurs obejmował dwie kategorie gospodarstw, ekologiczne gospodarstwo towarowe oraz ekologia - środowisko. Głównym celem konkursu była identyfikacja i szerzenie dobrych praktyk w zakresie rolnictwa ekologicznego, wdrażanie takich rozwiązań w gospodarstwach rolnych oraz rozpowszechnianie wiedzy z zakresu rolnictwa ekologicznego. Fundatorem nagród dla laureatów krajowych było Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, natomiast CDR O/Radom przygotowało statuetki dla wszystkich laureatów wojewódzkich. Uroczyste podsumowanie XI edycji konkursu odbyło się 12.10.2018 roku podczas Międzynarodowych Targów Natura Food 2018 w Łodzi.

Realizacji omawianego celu służy także szereg działań PROW.

- W ramach działania „**Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i usługi z zakresu zastępstw**” (PROW 2014-2020) w poddziałaniach:
 - „*Wsparcie korzystania z usług doradczych*”, przewidziana została usługa doradcza pn. „*System rolnictwa ekologicznego, w tym pomoc w podejmowaniu decyzji o przystąpieniu do rolnictwa ekologicznego (RE) oraz pomoc w realizacji rolnictwa ekologicznego (RE)*”²;
 - „*Wsparcie dla szkolenia doradców*”, tematyka szkoleń powiązana jest ze zdefiniowanymi typami usług doradczych oraz potrzebami szkoleniowymi doradców, co pozwala na ujęcie ich w tematyce zagadnień dotyczących rolnictwa ekologicznego;

Rozporządzenia wykonawcze dla poddziałań „*Wsparcie dla szkolenia doradców*” oraz „*Wsparcie korzystania z usług doradczych*”³ określają wymagania dla dostawcy szkoleń usług doradczych, któremu będzie mogła zostać przyznana pomoc oraz minimalne wymagania dotyczące operacji, na którą ta pomoc będzie mogła być przyznana.

² Zgodnie z art. 15 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005, stanowiącym podstawy wdrażania działania „Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i usługi z zakresu zastępstw”, beneficjenci w ramach tego działania wybierani są w drodze procedury wyboru otwartej zarówno dla podmiotów publicznych, jak i prywatnych. Ta procedura wyboru musi być obiektywna i muszą być z niej wyłączeni kandydaci, których dotyczy konflikt interesów. Natomiast zgodnie z art. 34 ust. 5 ustawy o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U. z 627), pomoc w ramach ww. poddziałań PROW 2014–2020 jest przyznawana beneficjentowi wyłonionemu zgodnie z przepisami ustawy Prawo zamówień publicznych, z wyłączeniem przepisów PZP dotyczących umów w sprawach zamówień publicznych, z tym że umowę o przyznaniu pomocy w ramach tego działania zawiera się zgodnie z art. 94 i art. 183 tej ustawy.

³ W dniu 21 marca 2017 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi podpisał rozporządzenie dla poddziałania „Wsparcie dla szkolenia doradców”, natomiast w dniu 22 marca 2017 r. zostało podpisane przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi rozporządzenie dla poddziałania „Wsparcie korzystania z usług doradczych”.

W terminie od **8 sierpnia do 4 października 2017 r.** zostało przeprowadzone I postępowanie o udzielenie zamówienia publicznego w ramach poddziałania „*Wsparcie dla szkolenia doradców*”, zaś w terminie od **26 stycznia do 17 kwietnia 2018 r.** w ramach poddziałania „*Wsparcie korzystania z usług doradczych*”.

W terminie od **27 listopada 2017 r. do 10 stycznia 2018 r.** przeprowadzono pierwszy nabór wniosków w ramach poddziałania „*Wsparcie dla działań w zakresie kształcenia zawodowego i nabywania umiejętności*”.

W ramach działania „*Współpraca*” (PROW 2014-2020) opracowano krajowe przepisy wykonawcze, określone w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 grudnia 2016 r. w *sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach działania „Współpraca” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020* (t.j. Dz. U. z 2018 poz. 1226 i 1683). W ramach ww. działania, rolnictwo ekologiczne jest wspierane na zasadach ogólnych. Działanie ukierunkowane jest na wspieranie wdrażania do praktyki innowacyjnych rozwiązań w całym sektorze rolnym. Przy ocenie operacji premiowane są m.in. te działania, których rezultaty przyczyniają się do ochrony środowiska naturalnego lub łagodzenia zmian klimatu. W ramach działania „*Współpraca*” pierwszy nabór wniosków odbył się w terminie od 30 czerwca 2017 r. do 31 lipca 2017 r., złożonych zostało 90 wniosków o przyznanie pomocy na kwotę ponad 324 mln zł, z czego do końca 2018 r. zawarto 10 umów na kwotę 29,3 mln zł. II nabór wniosków rozpoczął się 16 listopada 2018 r. i zakończył 14 stycznia 2019 r. W ramach tego naboru do końca 2018 r. wpłynęły 4 wnioski na kwotę 15,5 mln zł. Spośród podpisanych umów trzy operacje (na kwotę 8 927 286,00 zł) mogą przyczynić się do zwiększenia konkurencyjności rolnictwa ekologicznego oraz wzrostu podaży żywności ekologicznej na rynku.

W 2018 roku wśród inicjatyw realizujących cel „Przenoszenie dobrych praktyk i działania doradcze” można wymienić prowadzone przez IOR-PIB działania doradcze w ramach zadania 1.5 Planu Wieloletniego 2016-2020 „*Ochrona roślin uprawnych z uwzględnieniem bezpieczeństwa żywności oraz ograniczenia strat w plonach i zagrożeń dla zdrowia ludzi, zwierząt domowych i środowiska*”. W ramach ww. zadania powstała platforma sygnalizacyjna agrofagów, która również jest dedykowana rolnictwu ekologicznemu i zawiera przydatne informacje i linki związane z rolnictwem ekologicznym (ulotki informacyjne, metodyki, wykaz środków ochrony roślin zakwalifikowanych do upraw ekologicznych). Platforma zamieszczona jest na stronie <http://www.agrofagi.com.pl/13,rolnictwo-ekologiczne.html>.

IOR-PIB prowadził w roku 2018 studia podyplomowe „*W zakresie integrowanej produkcji ze szczególnym uwzględnieniem ochrony roślin i rolnictwa ekologicznego*”, które w programie wykładów posiadają również zestaw wykładów na temat ekologicznych podstaw produkcji roślinnej.

Ponadto partnerzy w ramach realizacji tego celu organizowali warsztaty, szkolenia, seminaria, wykłady, prowadzono konsultacje i doradztwo dla rolników indywidualnych.

d) Zmniejszenie konieczności korzystania z odstępstw od zasad produkcji ekologicznej.

Obecnie dopuszczone i możliwe do zastosowania odstępstwa od zasad produkcji ekologicznej mogą być w przyszłości ograniczone lub zlikwidowane, dlatego też prowadzone są działania w celu rozwoju sektora tak, aby producenci ekologiczni nie musieli z tych odstępstw korzystać i nie byli od nich uzależnieni. Dotyczy to m.in. odstępstw, o których mowa w rozporządzeniu Komisji (WE) Nr 889/2008 w:

- art. 39 - zatem należy modernizować istniejące oraz rozpoczynać produkcję w nowych wolnostanowiskowych oborach;
- art. 42 – zatem należy rozwijać i wspierać produkcję drobiu ekologicznego;
- art. 45 – zatem należy rozwijać i wspierać produkcję materiału rozmnożeniowego i nasion ekologicznych.

Na realizację tego celu przewidziane zostały środki pochodzące z PROW 2014-2020, w tym na działania takie, jak *”Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej”*, *„Inwestycje w środki trwałe”*. Rolnictwo ekologiczne jest także wspierane na zasadach ogólnych w ramach działania *”Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej”* operacji: *„Premie dla młodych rolników”*, *„Restrukturyzacja małych gospodarstw”*, *„Rozwój przedsiębiorczości - rozwój usług rolniczych”*, *„Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa”*.

ARiMR realizował ten cel poprzez nabór i rozpatrzenie wniosków o przyznanie pomocy w ramach operacji typu *„Modernizacja gospodarstw rolnych”*⁴. Nabory wniosków zostały przeprowadzone we wszystkich obszarach wsparcia opisanych poniżej. W ramach operacji tego typu, pomoc przyznaje się na inwestycje prowadzące do zwiększenia konkurencyjności i zwiększenia rentowności gospodarstwa w następujących obszarach wsparcia:

- a) rozwój produkcji psziąt – obszar „A”
- b) rozwój produkcji mleka krowiego – obszar „B”
- c) rozwój produkcji bydła mięsnego – obszar „C”
- d) związanym z racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą, jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu – obszar „D”.

Należy zauważyć, że pomoc w powyższym typie wsparcia nie przyznaje się na operację dotyczącą chowu drobiu, chyba że chów ten spełnia wymagania przepisów rolnictwa ekologicznego albo operacja będzie polegała na zmianie sposobu chowu z nieekologicznego na ekologiczny.

Od 19 lutego do 20 marca 2018 r. został przeprowadzony nabór wniosków w obszarze związanym z racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą, jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu. W ramach naboru wpłynęło **22 471** wniosków na kwotę **4 155 074 342,45 zł**. Na pomoc w zakresie rolnictwa ekologicznego złożono 1035 wniosków na kwotę **192 464 989,05 zł**. Następnie od 28 czerwca do 27 lipca 2018 r. przyjmowano wnioski w trzech obszarach wsparcia tj. rozwój produkcji psziąt, rozwój produkcji mleka krowiego, rozwój produkcji bydła mięsnego. W ramach ww. obszarów wpłynęło **943** wnioski na kwotę **399 090 877,19 zł**. Na pomoc w zakresie rolnictwa ekologicznego złożono 36 wniosków na kwotę **12 406 972,00 zł**.

Opisywany cel był również realizowany poprzez prowadzenie badań mających na celu doskonalenie technologii produkcji, takich jak badania w zakresie rolnictwa ekologicznego,

⁴ Przepisy rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 sierpnia 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej na operacje typu „Modernizacja gospodarstw rolnych” w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U. poz. 1371, z 2016 r. poz. 399 i 1617, z 2017 r. poz. 1041 oraz z 2018 r. poz. 544) stanowią, iż o kolejności przysługiwania pomocy w ramach poszczególnych obszarów wsparcia decyduje suma uzyskanych punktów, przyznanych na podstawie określonych kryteriów wyboru operacji, określonych w § 16 rozporządzenia.

które zostały szczegółowo opisane w celu I pkt b. sprawozdania. W celu zmniejszenia konieczności korzystania z odstępstw od zasad produkcji ekologicznej prowadzono np. badanie: *Przetwórstwo produktów roślinnych i zwierzęcych metodami ekologicznymi: Badania nad innowacyjnymi rozwiązaniami w zakresie przetwórstwa mięsa z ograniczeniem dodatków azotanów i azotynów oraz jednoczesnym wydłużeniem trwałości przechowalniczej* – w celu znalezienia alternatywnych rozwiązań, tak aby nie trzeba było korzystać z odstępstwa, o którym mowa w art. 27 rozporządzenia Komisji nr 889/2008.

W ramach operacji „**Restrukturyzacja małych gospodarstw**” poddziałania „**Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw**” przyznawano pomoc na restrukturyzację gospodarstwa w kierunku produkcji żywnościowych lub nieżywnościowych produktów rolnych, a także przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie.

Od dnia 18 czerwca do dnia 17 lipca 2018 r. odbył się trzeci nabór wniosków o przyznanie pomocy, w ramach którego wpłynęło **7 959** takich wniosków na łączną kwotę **477 540 000 zł** (w tym **616** wniosków na kwotę **36 960 000 zł** złożyli rolnicy uczestniczący w systemie rolnictwa ekologicznego lub deklarujący przystąpienie do niego w okresie realizacji biznesplanu). W okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2018 r. wydano **1133** decyzji o przyznaniu pomocy na kwotę **67 980 000 zł** (z czego **43** decyzji na kwotę **2 580 000 zł** rolnikom uczestniczącym w systemie rolnictwa ekologicznego lub deklarującym przystąpienie do niego w okresie realizacji biznesplanu).

W przypadku operacji typu „Restrukturyzacja małych gospodarstw”, jednym z punktowanych kryteriów wyboru jest uczestnictwo w unijnym systemie jakości żywności, m. in. w systemie rolnictwa ekologicznego. Jeżeli taki sposób gospodarowania obejmuje co najmniej 50% powierzchni użytków rolnych gospodarstwa – liczba punktów za to kryterium ulega podwojeniu. Premiowane punktami są także zaplanowane inwestycje, które mają służyć ochronie środowiska i zapobieganiu zmianom klimatu, np. zakup sadzonek dla ekologicznych sadów i plantacji krzewów owocowych.

Ponadto, w ramach operacji typu: „Restrukturyzacja małych gospodarstw”, „Premie dla młodych rolników” i „Modernizacja gospodarstw rolnych” premiowano zakup sadzonek dla ekologicznych sadów i plantacji krzewów owocowych, zgodnie z wykazem rodzajów inwestycji służących ochronie środowiska lub zapobieganiu zmianie klimatu oraz sposobem przyznawania punktów, stanowiącym załącznik do rozporządzeń dla ww. instrumentów wsparcia.

Marszałkowie poszczególnych województw realizowali cel poprzez udział i organizację targów, konferencji, warsztatów, pokazów, seminariów, szkoleń związanych z rolnictwem ekologicznym. Udzielane były również porady indywidualne i konsultacje dla rolników m.in. związane z pozyskiwaniem środków finansowych oraz prowadzeniem działalności. Wydawane były publikacje o charakterze doradczym.

Cel II: Rozwój przetwórstwa produktów ekologicznych.

a) Stymulowanie rozwoju przetwórstwa.

Na realizację tego celu przewidziane zostały środki w ramach PROW 2014-2020, m.in. w działaniach:

- „Inwestycje w środki trwałe”,
- „Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej”,
- „Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej”

oraz operacji:

- „*Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej*”,
- „*Rozwój przedsiębiorczości - rozwój usług rolniczych*”,
- „*Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa*”.

W ramach działania „*Inwestycje w środki trwałe*” (PROW 2014-2020), poddziałania „*Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój*” wsparciem⁵ mogą zostać objęte inwestycje dotyczące przetwórstwa i wprowadzania do obrotu na poziomie handlu hurtowego produktów rolnych, z wyłączeniem produktów rybnych, przy czym produkt będący wynikiem przetwarzania powinien być również produktem rolnym.

W ramach przedmiotowego poddziałania przewidziane są kryteria wyboru operacji uwzględniające m.in. uczestnictwo podmiotu ubiegającego się o przyznanie pomocy w unijnych lub krajowych systemach jakości, za które przysługują 3 punkty. Jednym z unijnych systemów jakości jest system „Rolnictwo ekologiczne”.

Dodatkowo, podmiot ubiegający się o przyznanie pomocy w ramach poddziałania będzie mógł uzyskać 5 punktów, w przypadku, gdy po zakończeniu realizacji operacji będzie przetwarzał produkty rolne pochodzące bezpośrednio od producentów wytwarzających produkty ekologiczne, nabywane na podstawie co najmniej 3-letnich umów zawieranych z producentami rolnymi w wysokości co najmniej 10% całkowitej ilości produktów niezbędnych do produkcji.

W 2018 r. od 30 marca do 29 kwietnia 2018 r. przeprowadzono nabór wniosków skierowany do zakładów przetwórczych. W ramach tego naboru złożono **1 014** wniosków na kwotę **4,3 mld zł**. Do końca 2018 r. zawarto w ramach tego naboru 6 umów na kwotę 17,7 mln zł.

Dodatkowo, dla realizacji omawianego celu można wykorzystać działanie „*Inwestycje w środki trwałe*” (opisane w celu I pkt d. sprawozdania) oraz działanie „*Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej*” (PROW 2014-2020), poddziałanie „*Płatności na rzecz rolników kwalifikujących się do systemu dla małych gospodarstw, którzy trwale przekazali swoje gospodarstwo innemu rolnikowi*”. W ramach tego poddziałania rolnictwo ekologiczne jest wspierane na zasadach ogólnych. W terminie od 28 września do 27 października 2018 r. odbył się trzeci nabór wniosków w ramach tego poddziałania. Złożono 84 wnioski o przyznanie pomocy, zaś do końca 2018 r. wydano 51 decyzji przyznających pomoc na kwotę 543 tys. zł.

b) Przenoszenie dobrych praktyk w przetwórstwie.

W CDR O/Radom funkcjonuje Centrum Praktycznego Szkolenia, w którym prowadzono szkolenia praktyczne oraz konsultacje w zakresie przetwórstwa surowców rolniczych (**mięsa, mleka, owoców i warzyw oraz zbóż**) na poziomie gospodarstwa. Certyfikat przetwórstwa ekologicznego posiadają 3 moduły tj. przetwórstwo mięsa, zbóż i warzyw i owoców. Wspólnie z Instytutem Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego przeprowadzono 3 modelowe badania wędzenia drewnem konwencjonalnym i ekologicznym.

⁵ W załączniku nr 1 do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 października 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. poz. 1581, z 2016 r. poz. 1191 i 1750 oraz z 2017 r. poz. 475 i 1245) określone zostały rodzaje działalności według Polskiej Klasyfikacji Działalności, w zakresie których, możliwe będzie udzielanie wsparcia.

Ponadto bardzo szeroko upowszechniana jest wiedza nt. możliwości przetwórstwa ekologicznego w ramach **Rolniczego Handlu Detalicznego**, w dniu 15.11.2018 roku na prośbę Związku Stowarzyszeń Podkarpacka Izba Rolnictwa Ekologicznego przeprowadzono wykład dla ok. **150** rolników ekologicznych w zakresie powyższego tematu. Upowszechnianiem wiedzy z zakresu przetwórstwa żywności na poziomie gospodarstwa, bezpieczeństwa żywności oraz różnych form sprzedaży z gospodarstwa na bazie CPSZ objętych zostało podczas wizyt w Centrum 272 rolników.

W ramach sprawowanego nadzoru nad jednostkami doradztwa rolniczego Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi co roku określa dla jednostek doradztwa publicznego priorytety działalności doradczej, które stanowią dla nich podstawę do ukierunkowania programu działalności w kolejnym roku. Jednym z priorytetów działalności doradczej określonych przez Ministra na rok 2018 było *„upowszechnianie wiedzy i udzielanie porad w zakresie rolnictwa ekologicznego ze szczególnym uwzględnieniem przetwórstwa”*. Należy pamiętać, że prowadzenie szkoleń dla rolników i mieszkańców obszarów wiejskich z zakresu rolnictwa ekologicznego oraz upowszechnianie metod produkcji rolniczej i stylu życia przyjaznych dla środowiska są jednymi z zadań ODR-ów zapisanych w ustawie o jednostkach doradztwa rolniczego. Temat ten jest zawarty w działalności szkoleniowej, doradczej i informacyjnej ODR-ów. W ramach działalności szkoleniowej w ODR-ach w roku 2018 zostało w całej Polsce przeprowadzonych ponad **400 szkoleń**, w których uczestniczyło około **7,5 tys.** rolników i mieszkańców obszarów wiejskich. Szkolenia te dotyczyły m.in. ekologicznych metod produkcji i przetwórstwa a także marketingu żywności ekologicznej.

W ramach działalności upowszechnieniowej i informacyjnej ODR-y zorganizowały w 2018 r. konferencje poświęcone problematyce rolnictwa ekologicznego, w których udział wzięło kilkuset uczestników. Tematyka rolnictwa ekologicznego była także szeroko upowszechniana w biuletynach informacyjnych, wydawanych co miesiąc przez każdy ODR w nakładzie kilku tysięcy egzemplarzy (każdy) oraz na stronach internetowych jednostek odwiedzanych rocznie przez dziesiątki tysięcy zainteresowanych. Także wiele broszur i ulotek informacyjnych wydanych przez ODR-y w 2018 r., było poświęconych rolnictwu ekologicznemu.

W ramach działalności doradczej pracownicy ośrodków doradztwa rolniczego udzielili ponad **22,5 tys.** porad dla zainteresowanych rolnictwem ekologicznym. Porady te w zdecydowanej większości miały charakter doradztwa indywidualnego, rzadziej grupowego.

ODR-y w 2018 r. były także organizatorami licznych demonstracji, konkursów, targów i festynów promujących rolnictwo ekologiczne. Imprezy targowe czy festyny, ze względu na swoją cykliczność i masowy charakter, były odwiedzane przez tysiące uczestników.

Instytuty oraz Uczelnie wspierają rozwój przetwórstwa ekologicznego w ramach realizacji projektów rozwojowych związanych z innowacjami technologicznymi. Partnerzy zorganizowali konferencje, spotkania, szkolenia, warsztaty, które miały na celu pomoc przetwórcom w nawiązywaniu nowych kontaktów, opracowywane były również broszury. Podczas zorganizowanych szkoleń uczestnicy mieli okazję do zapoznania z technologią procesów produkcyjnych, wymagań higienicznych, bezpieczeństwa żywności i wymagań prawno-administracyjnych przy zakładaniu działalności małego przetwórstwa. Współuczestniczyli oni także w targach i wydarzeniach kulturalnych.

Cel III: Dywersyfikacja oraz wzmocnienie kanałów dystrybucji produktów ekologicznych. W ramach tego celu zaplanowano działania w dwóch obszarach.

a) Rozwój targowisk i bazarów.

W ramach działania „*Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich*” (PROW 2014-2020) zaplanowano poddziałanie „*Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury, i powiązanej infrastruktury*”, w którym przewidziano typ operacji „*Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów*”. Do końca roku 2018 złożono **240** wniosków o przyznanie pomocy na kwotę ok. **300 mln zł**, w tym 11 wniosków w 2018 r.

Budżet przeznaczony na realizację operacji w ramach operacji typu „*Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów*” wynosił ponad 63 mln euro.

b) Dywersyfikacja kanałów dystrybucji.

Cel III realizowano poprzez promowanie i wspieranie organizacyjne sprzedaży produktów ekologicznych podczas wydarzeń kulturalnych, targów oraz lokalnych jarmarków. Informacje na temat producentów i przetwórców zamieszczano na portalach internetowych, aby ułatwić komunikację między podmiotami. Wspomogło to również rozwój sprzedaży internetowej produktów ekologicznych.

Dodatkowo działania sfinansowane w ramach operacji typu „*Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów*” umożliwią sprzedaż produktów, w tym wyprodukowanych w systemie rolnictwa ekologicznego. W województwie Kujawsko-Pomorskim podpisano na realizację operacji podpisano w 2018 roku **3 umowy** na kwotę łącznie **1 802 086,92** (kwota dofinansowania łącznie **1 620 455,00 zł**). W województwie śląskim podpisano na realizację operacji **3 umowy** na kwotę łącznie **3 729 976,43** (kwota dofinansowania łącznie **2 373 384,00 zł**), ponadto ogłoszony został nabór na przedmiotowe działanie trwający od 13 sierpnia 2018 r. do 7 września 2018 r. w ramach którego złożono **3 wnioski** o przyznanie pomocy, na kwotę ogółem łącznie **1 795 673,42 zł** (kwota dofinansowania łącznie **1 142 587,00 zł**).

Cel IV: Wzrost wiedzy konsumentów na temat rolnictwa ekologicznego i żywności ekologicznej.

a) Promocja żywności ekologicznej ,

b) Współpraca z organizacjami w zakresie promocji żywności ekologicznej

- Grune Woche, 19-28 stycznia 2018 r. w Berlinie w Niemieckiej Republice Federalnej,
- AAHAR, 13-17 marca 2018 r. w New Delhi w Indiach,
- Alimentaria, 16-19 kwietnia 2018 r. w Barcelonie w Hiszpanii,
- Food&Hotel Asia (FHA), 24-27 kwietnia 2018 r. w Singapurze,
- AGRO Balt, 24-26 maja 2018 r. w Wilnie na Litwie,
- Summer Fancy Food Show, 30 czerwca - 2 lipca 2018 r. w Nowym Jorku w Stanach Zjednoczonych Ameryki,
- Food Expo Hongkong 2018, 16-18 sierpnia 2018 r. Hong Kong,
- Targi Americas Food and Beverage Show 2018, 1-2 października 2018 r. w Miami w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej,
- WorldFood Kazachstan 2018, 31 października – 2 listopada 2018 r. w Ałmaty w Kazachstanie.

Podczas ww. targów zorganizowano prezentacje polskich produktów żywnościowych m.in. ekologicznych, połączone z ich degustacją, jak również udzielano informacji dotyczących produktów rolno-spożywczych, działań resortu oraz rolnictwa ekologicznego.

Dodatkowo we współpracy z Ambasadą RP w Singapurze, zorganizowano drugą edycję polskiego festiwalu Poland SHIOK 2018, który rozpoczął się w dniu 14 kwietnia 2018 r. i trwał do 13 maja 2018 r. Celem wydarzenia było zwiększanie świadomości o Polsce, polskiej tradycji kulinarnej, polskich produktów, marek, kultury i sztuki wśród lokalnych odbiorców. Motywem przewodnim tego przedsięwzięcia była promocja polskiej żywności, w tym żywności ekologicznej. Podczas ww. wydarzeń zaprezentował się również sektor rolnictwa ekologicznego.

Producenci żywności ekologicznej prezentowali także swoje produkty na stoiskach informacyjno-promocyjnych w trakcie: Pikniku „Poznaj Dobrą Żywność. Polska smakuje”, w dniu 16 czerwca 2018 r. na terenie Toru Wyścigów Konnych Służewiec oraz Dnia Dziecka w Ogrodach Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, w dniu 3 czerwca 2018 r.

W 2018 roku przeprowadzone zostały działania promujące rolnictwo i produkty ekologiczne w mediach tj. :

- w całorocznych audycjach emitowanych na antenach rozgłośni radiowych, takich jak: Radio Warszawa, Radio Podlasie, Radio Nadzieja, Radio Fiat. Audycje te promowały polskie rolnictwo ekologiczne, a w informacyjnych programach radiowych przekazywały aktualne informacje dotyczące produkcji ekologicznej i zdrowej żywności;
- w kampanii informacyjno-edukacyjnej na temat efektów realizacji PROW 2007-2013 oraz o PROW 2014-2020, prowadzonej na antenie TVP1, w audycjach „To się opłaca” emitowanych w terminie 20 marca – 4 grudnia 2018 r. (odcinek VI audycji „To się opłaca” - temat: „*Rolnictwo ekologiczne*”, emisja 24 kwietnia 2018 r. na antenie TVP 1);
- w kampanii prowadzonej na antenie Polskiego Radia, obejmującej produkcję materiałów dotyczących PROW 2014-2020 i emisję tych materiałów w radiowej audycji rolniczej o charakterze informacyjno-publicystycznym pt. „*Forum Rolnika*”. Audycja pt.: „*Wsparcie udzielane w ramach działania Rolnictwo ekologiczne*”, obejmująca tematykę rolnictwa ekologicznego, wyemitowana została w maju 2018 r. na antenie Polskiego Radia – Regionalnej Rozgłośni w Olsztynie, Białymstoku, Rzeszowie, Kielcach, Lublinie, Poznaniu, Szczecinie oraz Warszawie.
- w programie „*Magazyn Rolniczy*” wyemitowanym na antenie TVP 1 w dniu 27 czerwca 2018 r., zrealizowanym w całości podczas Pikniku PDŻ, pojawiła się relacja ze stoiska Stowarzyszenia Polska Ekologia i rozmowa z przedstawicielem Stowarzyszenia.

Ponadto w ramach realizacji projektu „Odpoczywaj na wsi”:

- podczas krajowych i zagranicznych imprez targowych i plenerowych, na stoisku MRiRW upowszechniane były informacje o agro-eko-turystycznych gospodarstwach, we współpracy ze Stowarzyszeniem ECEAT Polska, którego członkowie to przede wszystkim rolnicy zajmujący się produkcją metodami ekologicznymi i specjalizujący się w wytwarzaniu żywności tradycyjnej, a jednocześnie przyjmujący gości w swoich gospodarstwach (harmonogram imprez w 2018 r. znajdują się w **załączniku nr 3**);
- zorganizowany został konkurs:
 - a) wiedzy na temat tradycyjnej kuchni polskiej oraz kaszubskiej podczas Festiwalu Turystyki i Czasu Wolnego FREE TIME, który odbywał się w dniach 7-8 kwietnia 2018 r. w Gdańsku;

b) „Polska agroturystyka smakuje”, który odbywał podczas Pikniku Programu Poznaj Dobrą Żywność dnia 16 czerwca 2018 r.

Pracownicy CDR O/Radom udzielali informacji i konsultacji dotyczącej produktów ekologicznych oraz rolnictwa ekologicznego na stoiskach informacyjno-promocyjnych podczas Narodowej Wystawy Rolniczej w Poznaniu oraz Targów Ekogala w Rzeszowie.

Istotnym elementem promocji żywności ekologicznej oraz działań mających wpływ na wzrost wiedzy konsumentów, jest prowadzona przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie **Ogólnopolska Sieć Zagród Edukacyjnych**. W Sieci liczącej obecnie **221** gospodarstw wiejskich, gospodarstwa ekologiczne stanowią ok. **25 %**. W zagrodach edukacyjnych realizowane są programy edukacyjne w różnych zakresach w tym: edukacja ekologiczna i konsumencka.

Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (KOWR) realizował cel poprzez szereg działań, m. in. informacyjno-promocyjne, których głównym zadaniem było zwiększenie liczby konsumentów żywności wysokiej jakości, ekologicznej, regionalnej i tradycyjnej, a także zwiększenie spożycia żywności produkowanej w kraju, a przez to wzrost konkurencyjności polskich produktów rolnych i rolno-spożywczych.

Utrzymywane i rozwijane były strona internetowa www.polskasmakuje.pl i aplikacja Polska Smakuje, które są platformą i narzędziami zapewniającymi dostęp do informacji o regionalnych i ekologicznych produktach spożywczych, wytwarzanych w ramach systemów jakości i bezpośrednio sprzedawanych przez rolników. Na stronie i aplikacji, wg stanu na koniec grudnia 2018 r. znajdowało się około **450** wystawców oraz ponad **4 tys.** polskich produktów regionalnych, tradycyjnych, ekologicznych (w tym około **1,3 tys.** to **produkty ekologiczne** oferowane przez ponad **100** wystawców).

Ponadto KOWR w 2018 r. zaangażował się w szereg wydarzeń dedykowanych żywności ekologicznej m.in. w Targi AgroEkoTurystyczne w Augustowie, forum Rolników Ekologicznych, EKO GALA, Konkurs na Najlepsze Gospodarstwo Ekologiczne oraz VII Dni Sera (Ludowy Piknik Ekologiczny). Z myślą o popularyzacji żywności certyfikowanej, regionalnej, tradycyjnej i ekologicznej oraz zwiększenia rozpoznawalności oznaczeń systemów jakości wydano ulotkę dla konsumentów w nakładzie **25,3 tys.** egzemplarzy. Organizowane były także wykłady, warsztaty, konkursy, i pokazy wspierające budowanie zdrowych nawyków żywieniowych u dzieci (m.in. spotkania edukacyjne dla dzieci „Lekcje zdrowia” czy warsztaty kulinarne dla młodzieży ze szkół ponadpodstawowych).

W 2018 r. KOWR zorganizował dla polskich przedsiębiorców stoiska narodowe oraz misje handlowe towarzyszące wystąpieniom targowym w następujących **16** krajach: SMTS Japan, Biofach w Norymberdze w Niemczech, Gulfood w Dubaju oraz Specialty Food Festival Dubai w Dubaju, Alimentaria Mexico, China Food&Drink Fair (CFDF) w Chengdu, targów Sial China w Szanghaju oraz targów Anufood China w Pekinie Algieria (Djazagro), targów Seul Food&Hotel w Seulu, targów Sial Canada w Montrealu w Kanadzie, targów Africa's Big Seven, Food Taipei, Vietfood and Beverage w Ho Chi Minh, Food&Hotel Thailand w Bangkoku, Annapoorna World of India, Sial Paris, Sial Interfood w Dżakarcie, Food Africa w Kairze oraz stoiska narodowe na targach Agrofood Nigeria w Lagos w Nigerii oraz Sol&Agrifood w Weronie we Włoszech.

Ponadto KOWR zorganizował w Brukseli w Belgii ze Stałym Przedstawicielstwem RP przy UE, wydarzenia promocyjne „Polska Food Festiwal” z udziałem Premiera RP Mateusza Morawieckiego. Wydarzenie obejmowało przygotowanie ekspozycji wystawienniczej dla polskich firm branży ekologicznej w celu promocji ich produktów, pokazy kulinarne dla odwiedzających gości, a także zapewnienie odwiedzającym polską ekspozycję, animacji i warsztatów dla dzieci i dorosłych utrzymanych w tematyce polskich tradycji bożonarodzeniowych 14-16 grudnia 2018 r.

W 2018 r. KOWR kontynuował wspieranie realizowanego od 2015 r. 3-letniego programu promocyjno-informacyjnego *„EkoEuropa – jakość i tradycja”* dotyczącego produktów rolnictwa ekologicznego. Budżet kampanii wynosił **1,7 mln EUR**. Prowadzona ona była na rynkach Stanów Zjednoczonych Ameryki, Japonii, Singapuru. Kampania miała na celu kształtowanie pozytywnego wizerunku oraz zwiększenie rozpoznawalności europejskich produktów rolnictwa ekologicznego. Program zakończył się w styczniu 2018 r. a ostatecznie rozliczenie programu nastąpiło w lipcu 2018 r. Od podpisania umowy w styczniu 2015 r. wypłacono na realizację kampanii **5,7 mln zł**, w tym **3,6 mln zł** z budżetu UE. W 2018 r. wydatkowano **0,3 mln zł**, w tym **0,2 mln zł** z budżetu unijnego.

Ponadto w ramach produkcji filmów animowanych przygotowano materiał poświęcony ekologii – odcinek *„Chrumas i przyjaciele zakładają ogródki”*.

Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IJHARS) realizowała cel między innymi przez: prowadzenie strony internetowej IJHARS (www.ijhars.gov.pl), gdzie zamieszczone są informacje dotyczące systemu rolnictwa ekologicznego i aktualne informacje statystyczne, zamieszczanie artykułów na temat rolnictwa ekologicznego w biuletynie IJHARS „Wiedza i Jakość”, udział w programach telewizyjnych oraz udzielanie dziennikarzom informacji w zakresie rolnictwa ekologicznego. Cel był również realizowany poprzez gościnne prowadzenie przez pracowników IJHARS wykładów na temat rolnictwa ekologicznego na uczelniach wyższych, konferencjach, seminariach.

W ramach działania *„Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych”* (PROW 2014-2020), realizowane jest poddziałanie *„Wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych realizowanych przez grupy producentów na rynku wewnętrznym”*

W zakresie tego poddziałania, w terminie od **30 września 2016 r.** do **31 października 2016 r.**, ARR przeprowadziła pierwszy nabór wniosków o przyznanie pomocy, w ramach którego złożono **84** wnioski o przyznanie pomocy na kwotę **109 mln zł**. Do końca 2018 r. zawarto **24** umowy na kwotę ok. **32 mln zł**, na pomoc w zakresie rolnictwa ekologicznego podpisane zostało **7** umów na kwotę **12,08 mln zł**.

ARiMR realizowała cel poprzez poddziałanie 3.2 „Wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych realizowanych przez grupy producentów na rynku wewnętrznym” PROW 14-20. Projekty w systemie jakości: rolnictwo ekologiczne realizuje 5 producentów, z którymi podpisano umowy na kwotę łączną **8 395 768,20 zł**.

W 2018 roku wypłacono im kwotę **1 835 271 zł**.

Cel V. Podniesienie poziomu współpracy pomiędzy podmiotami działającymi w sektorze rolnictwa ekologicznego.

a) Wsparcie procesu integracji branży.

Do realizacji tego celu wykorzystuje się środki PROW 2014–2020 w ramach poszczególnych działań, takich jak: „*Tworzenie grup producentów i organizacji producentów*”, „*Współpraca*”⁶.

W ramach działania „*Tworzenie grup producentów i organizacji producentów*” (PROW 2014–2020) w 2018 r. przeprowadzono dwa nabory wniosków w ramach tego działania: od 30 lipca do 14 września 2018 r. i od 15 listopada do 21 grudnia 2018 r. Ogółem w ramach naborów z 2018 r. wpłynęły **102** wnioski o przyznanie pomocy.

W przypadku tego działania, w ramach kryteriów wyboru operacji, przyznawane są punkty m.in. w związku ze zrzeszaniem się producentów produktów wysokiej jakości, wytwarzanych w ramach określonych systemów jakości żywności w szczególności w ramach rolnictwa ekologicznego. W zakresie rolnictwa ekologicznego wsparto w ramach tego działania 1 grupę producentów rolnych (wydano 3 decyzje przyznające płatność).

b) Wsparcie procesu komunikowania się pomiędzy podmiotami na rynku.

Cel realizowano poprzez organizację konferencji podsumowującej badania w zakresie rolnictwa ekologicznego, które dotowane są przez MRiRW od 2004 r. Szczegółowe informacje związane z badaniami zostały przedstawione w opisie realizacji w celu I pkt b. sprawozdania.

IOR-PIB w celu podniesienia poziomu współpracy pomiędzy podmiotami działającymi w sektorze rolnictwa ekologicznego prowadził w 2018 r. wykłady na Studium Doktoranckim UP w Poznaniu. W celu upowszechnienia wiedzy na temat rolnictwa ekologicznego oraz w ramach współpracy pomiędzy jednostkami, IOR-PIB prowadził szkolenia i organizuje Dni Pola wraz z WODR w Poznaniu. Wspólnie z CDR O/Radom opracowano broszurę dla rolników ekologicznych pt. „*Środki ochrony roślin w rolnictwie ekologicznym*”. Ponadto w ramach współpracy pomiędzy podmiotami, na zasadzie komercyjnej, w akredytowanych laboratoriach IOR-PIB wykonywano analizy pozostałości pestycydów w próbkach pochodzących z systemu ekologicznej produkcji. W roku 2018 laboratoria IOR-PIB rozszerzyły akredytację zgodnie z DAB 13 z dnia 27 czerwca 2017 r. na urzędowe wykonywanie badań pozostałości środków ochrony roślin na potrzeby rolnictwa ekologicznego.

IUNG-PIB w roku 2018 we współpracy z COBORU opracował i wdrożył system Ekologicznego Doświadczalnictwa Odmianowego (EDO), którego podstawowym celem jest ocena przydatności odmian różnych grup roślin do uprawy w warunkach produkcji ekologicznej. System EDO został stworzony w 2018 r. we współpracy z Centralnym Ośrodkiem Badania Odmian Roślin Uprawnych w Słupi Wielkiej. Pierwsze badania w ramach tego systemu dotyczyły odmian zbóż jarych: pszenicy, jęczmienia i owsa. W przyszłości jest planowane poszerzenie zakresu badań oraz zwiększenie liczby punktów doświadczalnych. Zaplanowane cele systemu EDO w roku 2018 zrealizowano poprzez:

- I. wytypowanie lokalizacji doświadczeń z uwzględnieniem optymalnych warunków do uprawy poszczególnych gatunków oraz stworzenia bazy badawczej w postaci pól eksperymentalnych prowadzonych zgodnie z zasadami rolnictwa ekologicznego,
- II. opracowanie spójnej metodyki badań obejmującej m.in. zakładanie doświadczeń, prowadzenie obserwacji, ocenę występowania i nasilenia czynników ograniczających plonowanie, dokumentację wyników,

⁶ Działanie „*Współpraca*” w ramach PROW 2014-2020, zostało opisane w celu I pkt c. sprawozdania.

- III. opracowanie arkuszy dokumentacyjnych uwzględniających ocenę odmian i ich reakcję na uprawę w warunkach produkcji ekologicznej, wdrożenie systemu obiegu informacji z wykorzystaniem dostępu do bazy danych COBORU,
- IV. opracowanie strony internetowej informującej na bieżąco o uzyskanych wynikach badań.

Należy podkreślić, że za prowadzeniem wyżej opisanych badań nad doborem odmian do uprawy w gospodarstwach ekologicznych jest ograniczona dostępność materiału nasiennej w jakości ekologicznej. Z powodu małego arealu upraw, nie prowadzi się specjalnej hodowli roślin dla potrzeb rolnictwa ekologicznego. Oferta handlowa dotycząca nasion ekologicznych jest ograniczona i nie gwarantuje wyboru odpowiedniej odmiany. W tej sytuacji do uprawy w gospodarstwach ekologicznych wybierane są odmiany będące w ogólnej ofercie firm hodowlanych i znajdujące się w Krajowym Rejestrze Odmian. Badania prowadzone przez COBORU oraz rekomendacje firm hodowlanych nie uwzględniają oceny odmian w warunkach produkcji ekologicznej co utrudnia właściwy wybór i zwiększa ryzyko uprawy. Dodatkowo stworzenie systemu oceny odmian w warunkach produkcji ekologicznej odpowiada na oczekiwania producentów ekologicznych, stwarza warunki do pozyskiwania cennych informacji dla hodowców, umożliwi lepsze ukierunkowanie produkcji nasiennej skierowanej do producentów ekologicznych.

Cel VI: Włączenie organów administracji rządowej i samorządowej w rozwój sektora rolnictwa ekologicznego.

a) Współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego

b) Współpraca z podmiotami działającymi na rynku produktów rolnictwa ekologicznego

GIJHARS realizował cel poprzez udostępnianie informacji o producentach ekologicznych. W związku z tym, GIJHARS, na wniosek zainteresowanych podmiotów, w 2018 roku udostępnił **140** informacji o producentach ekologicznych (w tym **129** wniosków o udostępnienie wykazu producentów ekologicznych i **11** wniosków o udostępnienie danych statystycznych z zakresu rolnictwa ekologicznego w Polsce).

W ramach współpracy z organami administracji rządowej i samorządowej, IJHARS opracowuje i przekazuje informacje o rolnictwie ekologicznym organom działającym na rzecz tego systemu. Przedstawiciele GIJHARS i WIJHARS aktywnie brali udział w organizowanych przez te jednostki przedsięwzięciach, takich jak targi (np. EKOĞALA), konferencje (np. konferencja pt. „Wiem, co jem – cała prawda o rolnictwie ekologicznym”, organizowana przez ODR w Minikowie i WFOŚiGW w Toruniu), spotkania i posiedzenia (np. posiedzenie połączonych komisji tj. Zdrowia, Polityki Prorodzinnej i Społecznej oraz Komisji Bezpieczeństwa Obywateli Rady Powiatu w Krakowie) itp.

W ramach współpracy z podmiotami działającymi na rynku produktów rolnictwa ekologicznego, GIJHARS udostępnia informacje o producentach ekologicznych, a także udziela wsparcia merytorycznego i opinii dotyczących działalności producentów w rolnictwie ekologicznym (np. odpowiedzi GIJHARS na zapytania dot. rozpoczęcia działalności w rolnictwie ekologicznym, etykietowania produktów ekologicznych, importu, zasad obrotu produktami ekologicznymi itd.).

Dodatkowo sektor Rolnictwa Ekologicznego jest wspierany poprzez współpracę w ramach Rady Rolnictwa i Produkcji Ekologicznej, która została powołana, zarządzeniem nr 29 Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 września 2018 roku, do jej zadań należy:

- 1) opiniowanie, konsultowanie i przedstawianie propozycji rozwiązań systemowych w rolnictwie ekologicznym, w szczególności w obszarze produkcji i przetwórstwa ekologicznego oraz zgłaszanie inicjatyw w tym zakresie;
- 2) wspieranie przedsięwzięć służących rozwojowi rolnictwa ekologicznego w obszarze produkcji i przetwórstwa oraz rynku żywności ekologicznej;
- 3) opiniowanie, konsultowanie i przedstawianie propozycji rozwiązań, działań oraz realizacji celów wskazanych w „*Ramowym Planie Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2014–2020*”.

Rada Rolnictwa i Produkcji Ekologicznej skupia ekspertów z jednostek podległych lub nadzorowanych przez Ministra, uczelni wyższych, upoważnionych jednostek certyfikujących w rolnictwie ekologicznym i organizacji branżowych działających w rolnictwie ekologicznym. Zapewnia to stałą bieżącą współpracę Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z sektorem rolnictwa ekologicznego.

Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa zrealizował następujący projekt badawczo-rozwojowy: „*Bariery związane z produkcją żywności ekologicznej w województwie podlaskim*”. Projekt finansowany był ze środków KSOW Podlasie. Wyniki raportu znajdują się na stronie: http://podlaskie.ksow.pl/fileadmin/user_upload/podlaskie/2018/raport_-_rolnictwo_ekologiczne_na_Podlasiu.pdf

Dodatkowo, jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty) mogą skorzystać z działania „*Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich*” w ramach PROW 2014-2020, opisanego w celu III pkt a.

c) Zielone zamówienia publiczne.

W I kwartale 2018 r. zakończone zostały prace nad **Przewodnikiem po rynku produktów ekologicznych – poradnik dla Zamawiającego**. Prace nad materiałem prowadzone były wspólnie z Urzędem Zamówień Publicznych. Przewodnik zielonych zamówień publicznych opisuje system rolnictwa ekologicznego, w szczególności prezentując zasady znakowania, systemu nadzoru, kontroli i certyfikacji. Opracowanie ma na celu dostarczenie wiedzy potencjalnym zamawiającym dotyczącej sposobów rozpoznawania produktów ekologicznych, zasad wykorzystania nazwy „*ekologiczny*”, sposobów weryfikacji oryginalności certyfikatów oraz ich ważności.⁷

Cel VII: Utrzymanie wysokiego poziomu systemu kontroli i certyfikacji produktów ekologicznych.

a) Działania doskonalące.

W ramach działań doskonalących, GIJHARS prowadzi analizę danych zbieranych od jednostek certyfikujących. Analiza ta dotyczy zarówno danych statystycznych, jak i informacji pozyskanych w ramach nadzoru nad jednostkami certyfikującymi i produkcją. Wyniki analiz służą m.in. do określania obszarów zwiększonego ryzyka występowania

⁷ Materiał jest dostępny w wersji elektronicznej na stronie internetowej MRiRW w zakładce Rolnictwo Ekologiczne oraz na stronie internetowej Urzędu Zamówień Publicznych.

nieprawidłowości w rolnictwie ekologicznym, czynników wpływających na rozwój rolnictwa ekologicznego, jak i czynników mogących powodować jego zahamowanie itp. Reakcją natomiast jest opracowywanie wytycznych dla jednostek, określanie priorytetów kontrolnych, nakładanie kar na jednostki w przypadku postępowania niezgodnego z przepisami ustawy o rolnictwie ekologicznym lub zobowiązuje jednostki do wyeliminowania nieprawidłowości za pomocą wniosków pokontrolnych czy nakazu działań naprawczych.

Ponadto, w celu doskonalenia systemu kontroli i certyfikacji produktów ekologicznych, GIJHARS organizuje cykliczne (kwartalne) spotkania z jednostkami certyfikującymi.

Podczas spotkań GIJHARS z jednostkami certyfikującymi, omówione były m.in. następujące tematy:

- najważniejsze ustalenia z działań Głównego Inspektoratu JHARS realizowanych w ramach nadzoru nad jednostkami certyfikującymi i produkcją ekologiczną,
- najważniejsze kierunki doskonalenia działań jednostek certyfikujących w danym roku, omówienie zasad współdziałania GIJHARS i jednostek certyfikujących w procesie doskonalenia systemu kontroli w rolnictwie ekologicznym,
- bieżące i planowane prace legislacyjne w zakresie rolnictwa ekologicznego,
- doskonalenie współdziałania jednostek certyfikujących i GIJHARS w zakresie rozpatrywania notyfikacji,
- projekt wytycznej dla jednostek certyfikujących dot. zasad postępowania w przypadku stwierdzenia występowania w uprawie ekologicznej pozostałości środków ochrony roślin niedozwolonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym,
- projekt Wystąpienia pokontrolnego Najwyższej Izby Kontroli (wystąpienie przedstawiciela Departament Promocji i Jakości Żywności MRiRW),
- zintegrowane Statystyki Gospodarstw Rolnych na rok 2020 i następne lata w kontekście produkcji ekologicznej w gospodarstwach rolnych (wystąpienie przedstawicieli Głównego Urzędu Statystycznego).

W 2018 r. w Centrali Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) na bieżąco przygotowywane były komunikaty monitorujące i regulujące zasady obsługi wniosków o przyznanie płatności ekologicznej (PROW 2014-2020) oraz o przyznanie płatności rolnośrodowiskowej (PROW 2007-2013) w ramach Pakietu 2. Rolnictwo ekologiczne.

Ponadto na bieżąco dokonywana była aktualizacja:

- książki procedur do obsługi wniosków o przyznanie płatności ekologicznej Płatność ekologiczna PROW 2014-2020 (KP-611-395-ARiMR) oraz książki procedur Płatności rolnośrodowiskowe w ramach PROW 2007-2013 (KP-611-110-ARiMR);
- instrukcji stanowiskowych dotyczących wprowadzania, kontroli kompletności wniosków, kontroli administracyjnej wniosków, naliczania płatności i wydawania decyzji w sprawie przyznania płatności.

Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKIK) zlecał podległej Inspekcji Handlowej (IH) kontrole jakości handlowej produktów rolnictwa ekologicznego w obrocie detalicznym. Kontrole w tym zakresie prowadzone są regularnie co roku. Ostatnie planowane działania w tym zakresie miały miejsce w IV kwartale 2018 r. W ich ramach przeprowadzono **160** kontroli w placówkach handlowych, gdzie do oceny przewidziano **800** partii produktów. Do badań laboratoryjnych zostały zaplanowane do pobrania próbki ze 160 partii produktów.

W ramach zadania 4.2 „Wypracowanie zasad ustanawiania progów (thresholds) w produkcji materiału siewnego”. programu wieloletniego „Tworzenie naukowych podstaw postępu biologicznego i ochrona roślinnych zasobów genowych źródłem innowacji i wsparcia zrównoważonego rolnictwa oraz bezpieczeństwa żywnościowego kraju”, w roku 2018 przeprowadzono szkolenie dla GIORIN z zakresu rolnictwa ekologicznego. Przedstawiano dwa zagadnienia: „Polityka zero tolerancji dla GMO w kontroli ekologicznego materiału siewnego” oraz „GMO w ekologicznej żywności i paszach - analiza przypadkowych i nieuniknionych technicznie domieszek”.

Należy podkreślić, że Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa współpracuje z Inspekcją Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych w zakresie nadzoru nad jednostkami certyfikującymi i produkcją ekologiczną. W szczególności Inspekcja uczestniczy w wyjaśnianiu przyczyn obecności w produktach ekologicznych niedozwolonych środków ochrony roślin, w tym pochodzących ze znosu cieczy roboczej w trakcie zabiegów wykonywanych na polach sąsiadujących. Współpraca ta wymaga przepływu informacji i danych dotyczących wyników kontroli między organami Inspekcji. Dlatego, aby usprawnić ten proces, w roku 2018 przyjęta została nowelizacja ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin – w art. 95 ustawy dodany został ust. 3b, stanowiący, że uzyskane w wyniku czynności kontrolnych prowadzonych przez Państwową Inspekcję Ochrony Roślin i Nasiennictwa informacje lub dane są nieodpłatnie przekazywane organom Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych na wniosek tych organów w zakresie, w jakim są one niezbędne do prawidłowego sprawowania przez tę Inspekcję nadzoru nad jednostkami certyfikującymi w rozumieniu przepisów o rolnictwie ekologicznym oraz nadzoru nad produkcją ekologiczną.

Od 2019 roku w ramach nadzoru nad rolnictwem ekologicznym powierzono Instytutowi Ochrony Roślin-Państwowemu Instytutowi Badawczemu w Poznaniu wykonywanie analiz próbek pobranych przez Inspekcję Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (do 100 próbek rocznie) w celu kontroli importowanych towarów oraz wyjaśniania przypadków znosu środków ochrony roślin na plantacje ekologiczne z upraw konwencjonalnych. Przedmiotowe zadanie realizowane jest w ramach programu wieloletniego „Ochrona roślin uprawnych z uwzględnieniem bezpieczeństwa żywności oraz ograniczenia strat w plonach i zagrożeń dla zdrowia ludzi, zwierząt domowych i środowiska”. Powyższe rozwiązanie zostało przyjęte uchwałą Rady Ministrów Nr 155/2018 z dnia 16 października 2018 r.

b) Transfer dobrych praktyk w zakresie kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym.

Dostrzegając potrzebę transferu dobrych praktyk, a także ujednolicania podejścia jednostek certyfikujących w rolnictwie ekologicznym, GIJHARS opracowuje i przekazuje jednostkom certyfikującym Wytyczne dotyczące kontroli i certyfikacji producentów ekologicznych. Wytyczne przygotowywane są w oparciu o doświadczenia zbierane w ramach nadzoru nad jednostkami certyfikującymi i produkcją ekologiczną. Pozwala to na eliminowanie różnic w podejściu kontrolnym 12 jednostek certyfikujących, a tym samym ma na celu harmonizację systemu kontroli rolnictwa ekologicznego. W 2018 r. GIJHARS wystosował 2 wytyczne dotyczące zasad wydawania certyfikatów przez jednostki certyfikujące w rolnictwie ekologicznym oraz zasad wydawania certyfikatów poza okresem wegetacyjnym. Transferowi dobrych praktyk w zakresie kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym służą także spotkania kwartalne z jednostkami certyfikującymi, organizowane przez GIJHARS.

c) Obniżanie realnych kosztów kontroli i certyfikacji.

ARiMR realizowała cel poprzez działanie M03 PROW 2014-2020 – Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych wdrażane są przez:

- oddziały regionalne ARiMR – działanie 132 PROW 2007-2013 – „Uczestnictwo rolników w systemach jakości” (kontynuacja wypłat z budżetu PROW 2014-2020).
- oddziały terenowe KOWR – poddziałanie 3.1 – „Wsparcie na przystępowanie do systemów jakości” i poddziałanie 3.2 – „Wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych realizowanych przez grupy producentów na rynku wewnętrznym”, objęte PROW 14-20.

Realizacja powyższych działań ma na celu uzyskanie jednego z priorytetów (3) wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014-2020 (Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie w tym: poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy producentów oraz organizacje międzybranżowe). Cel ten realizowany jest w poddziałaniu 3.1 PROW 14-20 oraz 132 PROW 7-13, gdzie producenci otrzymują płatności z tytułu uczestnictwa w systemie jakości: rolnictwo ekologiczne. Płatności te obejmują zwrot kosztów kontroli i certyfikacji – zrealizowanej przez jednostkę certyfikującą, upoważnioną przez ministra właściwego do spraw rynków rolnych do prowadzenia kontroli oraz wydawania i cofania certyfikatów zgodności. Aktualnie w poddziałaniu 3.1 obsługiwanych jest **362** spraw producentów uczestniczących w tym systemie jakości. Dotychczas wypłacono im łącznie kwotę **245 260,75 zł**. W 2018 roku – **118 495,47 zł**. W działaniu 132 obsługiwanych jest **10 787** spraw. Dotychczas wypłacono producentom **9 635 350,94 zł**. W 2018 roku wypłacono **1 44 0913,22 zł**.

W 2018 r. KOWR kontynuował wdrażanie dwóch poddziałań (tj. : „*Wsparcie na przystępowanie do systemów jakości*” oraz „*Wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych realizowanych przez grupy producentów na rynku wewnętrznym*”) realizowanych w ramach działania 3. „*Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych*” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020.

Poddziałanie **3.1 „Wsparcie na przystępowanie do systemów jakości”** w ramach PROW 2014-2020 ma na celu zwiększenie uczestnictwa rolników w unijnych i krajowych systemach jakości. Pomoc jest związana z refundacją kosztów wynikających z przystąpienia do systemu jakości, m.in. kosztów: kontroli (po przeprowadzeniu której wydaje się stosowny certyfikat), rocznej składki na rzecz grupy producentów posiadającej odpowiednią formę organizacyjną oraz zakupu specjalistycznych publikacji związanych z prowadzeniem produkcji w zakresie danego systemu jakości. Wsparcie skierowane jest do rolników aktywnych zawodowo, którzy wytwarzają produkty rolne lub środki spożywcze przeznaczone do spożycia przez ludzi w ramach unijnych lub krajowych systemów jakości (**w tym w ramach systemu rolnictwa ekologicznego**).

Wnioski o przyznanie pomocy mogą składać rolnicy, którzy nie otrzymali wsparcia dla tego samego systemu jakości żywności w ramach działania „*Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności*” PROW 2007–2013. Ponadto wnioskodawca nie może jednocześnie uzyskiwać, bądź też ubiegać się o wsparcie na dofinansowanie kosztów transakcyjnych ze środków działania „*Rolnictwo ekologiczne*”. Wsparcie finansowe w formie refundacji jest przewidziane maksymalnie w okresie 5 lat od przystąpienia do systemu jakości, do wysokości limitu **2 tys. EUR na gospodarstwo w każdym okresie pomocy**.

W ramach poddziałania 3.1. przeprowadzono nabory wniosków **od 27 listopada do 28 grudnia 2018 r.** W ramach tego instrumentu wsparcia złożono w sumie **3435 wniosków**, w zakresie których wydanych zostało 2 567 decyzji o przyznaniu pomocy. W ramach wsparcia rolnictwa ekologicznego w ramach poddziałania 3.1 wydano 10 503 decyzje przyznające płatność na kwotę 9,46 mln zł (w tym 10 320 decyzji na kwotę 9,28 mln zł dotyczyło zobowiązań podjętych w ramach PROW 2007-2013).

Poddziałanie „*Wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych realizowanych przez grupy producentów na rynku wewnętrznym*” w ramach PROW 2014—2020, opisane zostało w celu IV.

Podsumowanie

Celem głównym „*Ramowego Planu Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce w latach 2014 - 2020*” jest rozwój rolnictwa ekologicznego oraz rynku żywności ekologicznej. Zakłada się, iż realizacja określonych działań doprowadzi do rozwoju tego sektora - utrzymane będzie średnioroczne tempo wzrostu wartości rynku na poziomie co najmniej 15%, aby w 2020 roku przekroczyć 210 mln euro. Dodatkowo należy oczekiwać, że liczba przetwórci zwiększy się i w 2020 r. przekroczy 700. Według danych GIJHARS liczba przetwórci w 2018 roku wynosiła 536. W 2018 r. było 910 podmiotów zajmujących się przygotowaniem (przetwarzanie, pakowanie itp.), z czego: 536 - miało wykazaną produkcję przetworzoną a 148 - zajmowało się wyłącznie pakowaniem (przygotowaniem).

Załącznik nr 1

Wykaz tematów badawczych dofinansowanych w 2018 roku		
L.p.	Wnioskodawca	Nazwa tematu badawczego
1	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	Warzywnictwo ekologiczne, w tym uprawa ziół: badania w zakresie określania źródeł oraz przyczyn występowania w surowcach ekologicznych środków niedopuszczonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym. Określenie dobrych praktyk, standardów postępowania, opracowanie przewodnika oraz wytycznych w zakresie przeciwdziałania takim przypadkom.
2	Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu	Badania nad innowacyjnymi rozwiązaniami w celu poprawy cech i parametrów sensorycznych produktów przetwórstwa owoców i warzyw ekologicznych z uwzględnieniem zachowania składników odżywczych otrzymywanych produktów.
3	Uniwersytet Warmiński - Mazurski w Olsztynie	Badania nad wykorzystaniem niekonwencjonalnej metody obróbki fizycznej (np. ultradźwięki, światło) w ekologicznym przetwórstwie mięsa i podrobów w celu wpływu na zdrowotność, parametry sensoryczne i trwałość wyrobów.
4	Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach	Badania w zakresie optymalizacji doboru odmian w ekologicznej uprawie roślin rolniczych, takich jak: len, lnianka, rzepak, rośliny bobowate lub zboża (w tym gatunki dawne np. płaskurka, samopsza i orkisz), zalecanych do produkcji polowej towarowej. Określenie dobrych praktyk ochrony przed agrofagami w tych uprawach. badania nad doborem odmian pszenicy ozimej do uprawy w rolnictwie ekologicznym i ich przydatność dla przemysłu piekarskiego i makaronowego Ekologiczne Doświadczalnictwo Odmianowe, założenia i wdrożenie systemu).
5	Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno Spożywczego	Badania nad innowacyjnymi rozwiązaniami w zakresie przetwórstwa mięsa, z ograniczeniem dodatków azotanów i azotynów, w tym wykorzystanie fermentowanego mleka różnych ras zwierząt w zakresie przetwórstwa mięsa i podrobów w celu wpływu na zdrowotność, parametry sensoryczne i trwałość wyrobów.
6	Instytut Ogrodnictwa	Warzywnictwo ekologiczne, w tym uprawa ziół: badania w zakresie określenia źródeł oraz przyczyn występowania w surowcach ekologicznych środków niedopuszczonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym. Określenie dobrych praktyk, standardów postępowania, opracowanie przewodnika oraz wytycznych w zakresie przeciwdziałania takim przypadkom. Określenie poziomu pozostałości pestycydów i zawartości metali ciężkich oraz innych związków chemicznych w uprawach ekologicznych.
7	Uniwersytet Warmiński - Mazurski w Olsztynie	Określenie dobrych praktyk poprawy żyzności i aktywności biologicznej gleby w gospodarstwach ekologicznych.
8	Instytut Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN	Warzywnictwo, w tym uprawa ziół metodami ekologicznymi: określenie innowacyjnych rozwiązań w ochronie przed agrofagami w ekologicznej uprawie ziół, roślin cebulowych, dyniowatych, karczocha, oberżyny, jarmużu, rukoli, marchwi, pietruszki, kalafiora, brokuła, kapusty lub buraka ćwikłowego.
9	Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie	Przetwórstwo produktów roślinnych i zwierzęcych metodami ekologicznymi: badania nad innowacyjnymi rozwiązaniami w zakresie przetwórstwa mięsa z ograniczeniami dodatków azotanów i azotynów, w tym wykorzystanie fermentowanego mleka różnych ras zwierząt w zakresie przetwórstwa mięsa i podrobów w celu wpływu na zdrowotność, parametry sensoryczne i trwałość wyrobów.

10	Instytut Ochrony Roślin	Uprawy polowe metodami ekologicznymi: określenie naturalnie występujących substancji o charakterze zbliżonym do substancji czynnych zawartych w syntetycznych środkach ochrony roślin (np.. Ditiokarbaminiany), w produktach pochodzących z upraw ekologicznych.
11	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	Produkcja zwierzęca metodami ekologicznymi. Badania w zakresie optymalizacji warunków ekologicznego chowu karpia, z uwzględnieniem zasad wytwarzania ekologicznych mieszanek paszowych na poziomie gospodarstwa rolnego oraz zapobiegania i zwalczania występowania chorób i pasożytów.
12	Instytut Ogrodnictwa	Sadownictwo metodami ekologicznymi: badania w zakresie wykorzystania substancji podstawowych w ochronie upraw sadowniczych w uprawie ekologicznej. Wykorzystanie substancji roślinnych do ograniczania populacji pędraków w uprawach truskawki oraz do zwalczania innych szkodników na roślinach sadowniczych.
13	Uniwersytet Warmiński - Mazurski w Olsztynie	Badania nad źródłem zanieczyszczenia pasz przez GMO z uwzględnieniem problematyki dróg zanieczyszczeń możliwych i niemożliwych do uniknięcia.
14	Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin w Radzikowie	Uprawy polowe metodami ekologicznymi. Określenie wpływu ograniczenia chemicznej ochrony roślin na występowanie mykotoksyn, grzybów i alkaloidów w uprawach popowych oraz opracowanie działań zapobiegawczych powstawania takich zagrożeń w ekologicznej produkcji rolniczej. Badania nad możliwościami ograniczenia zawartości mikotoksyn w kukurydzy uprawianej w systemie ekologicznym.
15	Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin w Radzikowie	Badania nad źródłem zanieczyszczenia pasz przez GMO z uwzględnieniem problematyki dróg zanieczyszczeń możliwych i niemożliwych do uniknięcia.
16	Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach	Badania w zakresie optymalizacji doboru odmian w ekologicznej uprawie roślin rolniczych, takich jak: len, lnianka, rzepak, rośliny bobowate lub zboża (w tym gatunki dawne np. płaskurka, samopsza i orkisz), zalecanych do produkcji polowej towarowej. Określenie dobrych praktyk ochrony przed agrofagami w tych uprawach. Badania w zakresie oceny jakości plonu współczesnych i dawnych odmian pszenicy jarej, ich przydatności dla przemysłu piekarskiego i makaronowego oraz potencjału zdrowotnego.
17	Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach	Badania w zakresie optymalizacji doboru odmian w ekologicznej uprawie roślin rolniczych, takich jak: len, lnianka, rzepak, rośliny bobowate lub zboża (w tym gatunki dawne np. płaskurka, samopsza i orkisz), zalecanych do produkcji polowej towarowej. Określenie dobrych praktyk ochrony przed agrofagami w tych uprawach. badania nad doborem odmian zbóż jarych do uprawy w rolnictwie ekologicznym. Ekologiczne doświadczalnictwo - EDO dla zbóż jarych.
18	Instytut Ogrodnictwa	Warzywnictwo ekologiczne, w tym uprawa ziół: badania w zakresie określenia źródeł oraz przyczyn występowania w surowcach ekologicznych środków niedopuszczonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym. Określenie dobrych praktyk, standardów postępowania, opracowanie przewodnika oraz wytycznych w zakresie przeciwdziałania takim przypadkom.
19	Uniwersytet Rolniczy w Krakowie	Produkcja zwierzęca metodami ekologicznymi. Badania w zakresie optymalizacji warunków odchowu piskląt w rolnictwie ekologicznym, ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązań nowatorskich w tym chowie.
20	Instytut Ochrony Roślin	Uprawy polowe metodami ekologicznymi: badania w zakresie wykorzystania substancji podstawowych w ochronie upraw polowych w uprawie ekologicznej.

21	Instytut Ogrodnictwa	Przetwórstwo produktów roślinnych i zwierzęcych metodami ekologicznymi: badania nad innowacyjnymi rozwiązaniami w celu poprawy cech i parametrów sensorycznych produktów przetwórstwa owoców i warzyw ekologicznych z uwzględnieniem zachowania składników odżywczych otrzymywanych produktów. Opracowanie technologii wysokiej jakości innowacyjnych soków, nektarów i napojów na bazie ekologicznych owoców czarnej porzeczki i aronii.
22	Instytut Ochrony Roślin	Uprawy polowe metodami ekologicznymi: optymalizacja sposobów zaprawiania materiału siewnego i nasadzeniowego stosowanego w rolnictwie ekologicznym.
23	Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin w Radzikowie	Uprawy polowe metodami ekologicznymi: Badania w zakresie optymalizacji doboru odmian w ekologicznej uprawie roślin rolniczych, takich jak: len, lnianka, rzepak, rośliny bobowate lub zboża (w tym gatunki dawne np. płaskurka, samopsza i orkisz), zalecanych do produkcji polowej towarowej. Określenie dobrych praktyk ochrony przed agrofagami w tym uprawach. Badania wpływu gęstości siewu owsa na obecność wybranych agrofagów (choroby grzybowe i chwasty) oraz ich wpływ na jakość ziarna, w uprawie prowadzonej metodami ekologicznymi.
24	Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin w Radzikowie	Uprawy polowe metodami ekologicznymi: określenie innowacyjnych rozwiązań w ochronie przed agrofagami w ekologicznej uprawie ziemniaka, buraka cukrowego, lnu, lnianki, rzepaku, roślin zbożowych lub roślin bobowatych. Badania w zakresie optymalizacji doboru odmian w ekologicznej uprawie roślin rolniczych, takich jak: len, lnianka, rzepak, rośliny bobowate lub zboża (w tym gatunki dawne np. płaskurka, samopsza i orkisz), zalecanych do produkcji polowej towarowej. Określenie dobrych praktyk ochrony przed agrofagami w tym uprawach: Badanie możliwości redukcji agrofagów i przydatności odmian pszenżyta jarego (<i>Triticosecale</i> Wittm.) do uprawy na ziarno i kiszonkę w siewie czystym i w mieszankach z roślinami bobowatymi w gospodarstwach ekologicznych.
25	Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie	Przetwórstwo produktów roślinnych i zwierzęcych metodami ekologicznymi: badania nad wykorzystaniem niekonwencjonalnych metod obróbki fizycznej (np. ultradźwięki, światło) w ekologicznym przetwórstwie mięsa i podrobów w celu wpływu na zdrowotność, parametry sensoryczne i trwałość wyrobów.
26	Instytut Ogrodnictwa	Sadownictwo metodami ekologicznymi: badania w zakresie optymalizacji warunków ekologicznej towarowej uprawy roślin sadowniczych, a występowaniem chorób i szkodników w tych uprawach.
27	Instytut Ogrodnictwa	Warzywnictwo ekologiczne, w tym uprawa ziół: badania w zakresie możliwości wykorzystania substancji podstawowych w ochronie warzyw i ziół w uprawie ekologicznej. Możliwość wykorzystania substancji podstawowych do ograniczania szkodliwości najgroźniejszych agrofagów w ekologicznych uprawach bobu, cebuli, fasoli szparagowej, jarmużu, rabarbaru i rukoli.
28	Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno Spożywczego	Przetwórstwo produktów roślinnych i zwierzęcych metodami ekologicznymi: optymalizacja technologii procesów wędzenia wędlin, serów i ryb ekologicznych.
29	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	Przetwórstwo produktów roślinnych i zwierzęcych metodami ekologicznymi: badania nad innowacyjnymi rozwiązaniami w celu poprawy cech i parametrów sensorycznych produktów przetwórstwa owoców i warzyw ekologicznych z uwzględnieniem zachowania składników odżywczych otrzymywanych produktów
30	Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno Spożywczego	Określenie wpływu ograniczenia chemicznej ochrony roślin na występowanie mykotoksyn, grzybów i alkaloidów w uprawach polowych oraz opracowanie działań zapobiegawczych powstawania takich zagrożeń w ekologicznej produkcji rolniczej.
31	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	Warzywnictwo ekologiczne, w tym uprawa ziół: badania w zakresie możliwości wykorzystania substancji podstawowych w ochronie warzyw i ziół w uprawie ekologicznej.

Załącznik nr 2

Działanie realizowane przez Centrum Doradztwa Rolniczego:

Lp.	Tytuł	Forma	Data	Liczba uczestników
1.	Ekologiczna uprawa truskawek	szkolenie	18-19.09.2018	29
2	Planowanie nawożenia w oparciu o bilans składników, zastosowanie aplikacji planów nawożenia w praktyce, dokumentacja	szkolenie	10-11.04.2018	20
3	Rolnictwo ekologiczne - szkolenie specjalizacyjne z uprawy warzyw metodami ekologicznymi	szkolenie	20-21.09.2018	22
4.	Ekologiczna uprawa roślin jagodowych	wykład na szkoleniu LODR Końskowola	19.02.2018	
5.	Prowadzenie działalności ekologicznej	szkolenie dla Fundacji Okno na Wschód	29-30.10.2018	36
6.	Ekologiczne metody uprawy – racjonalna gospodarka nawozami	szkolenie	10.12.2018	66
7.	Możliwości przeprojektowania systemu upraw w gospodarstwach ekologicznych. Jak prowadzić nawożenie w zgodzie z nowymi przepisami programu azotanowego	konferencja	11-12.10.2018	100
8.	Podsumowanie zadań badawczych z zakresu rolnictwa ekologicznego za rok 2017	konferencja	28.02.-1.03.2018	69

Opracowano oraz wydrukowano broszury dotyczące rolnictwa ekologicznego:

Lp.	Tematyka	Forma	Liczba form	Nakład
1.	Sporządzanie kompostów i biopreparatów (aktualizacja)	broszura	1	500
2.	Rośliny międzyplonowe i poprawiające żyzność gleby w rolnictwie ekologicznym (aktualizacja)	broszura	1	500
3.	Środki ochrony roślin w rolnictwie ekologicznym	broszura	1	500
4.	Technologiczne aspekty przestawiania produkcji ekologicznej	broszura	1	500
5.	Uprawa jabłoni metodami ekologicznymi	broszura	1	500

6.	Uprawa kukurydzy metodami ekologicznymi (uaktualnienie o przydatność odmian w rolnictwie ekologicznym)	broszura	1	500
7.	Ekologiczna uprawa warzyw kapustowatych	broszura	1	500
8.	Ekologiczna uprawa warzyw cebulowych	broszura	1	500

Załącznik nr 3

HARMONOGRAM IMPREZ PLENEROWO-TARGOWYCH W RAMACH PROJEKTU „ODPOCZYWAJ NA WSI” W 2018 ROKU

1. Krajowe (stoisko ONW)

l.p.	Nazwa imprezy	Miejsce	Termin
1.	Targi Regionów i Produktów Turystycznych TOUR SALON	Poznań	9-11 lutego 2018 r.
2.	Międzynarodowe Targi Turystyczne Wrocław	Wrocław	23-25 lutego 2018 r.
3.	Targi Regiony Turystyczne NA STYKU KULTUR	Łódź	16-18 marca 2018 r.
4.	Targi Turystyczne WYPOCZYNEK	Toruń	24-25 marca 2018
5.	Festiwal Turystyki i Czasu Wolnego FREE TIME	Gdańsk	7-8 kwietnia 2018 r.
6.	Piknik nad Odrą. Targi Turystyczne MARKET TOUR	Szczecin	12-13 maja 2018 r.
7.	Lubelskie Targi Turystyczne	Lublin	18-20 maja 2018 r.
8.	Międzynarodowe Targi Turystyki W Stronę Słońca	Opole	25-27 maja 2018 r.
9.	World Travel Show	Nadarzyn	19-21 października 2018 r.
10.	Międzynarodowe Targi Turystyczne TT WARSAW	Warszawa	22-24 listopada 2018 r.
11.	Narodowa Wystawa Rolnicza	Poznań	30 listopada – 2 grudnia 2018 r.

2. Zagraniczne (współpraca z Polską Organizacją Turystyczną)

l.p.	Nazwa imprezy	Miejsce	Termin
1.	ITB Berlin	Berlin	7-11 marca 2018 r.
2.	World Travel Market London (WTM)	Londyn	5-7 listopada 2018 r.

3. Imprezy dodatkowe (namiot ONW)

l.p.	Nazwa imprezy	Miejsce	Termin
1.	Małopolska Giełda Agroturystyczna	Kraków	21-22 kwietnia 2018 r.
2.	Piknik PDŻ	Warszawa	16 czerwiec 2018 r.
3.	Obchody dnia dziecka w KPRM	Warszawa	3 czerwiec 2018 r.
4.	Targi Agro-Eko-Turystyczne	Augustów	7 – 8 lipca 2018 r.
5.	Jasnogórskie Dożynki	Częstochowa	1-2 września 2018 r.
6.	Dożynki Prezydenckie	Spała	14-15 wrzesień 2018 r.